

Verslag betreffende het ixde internationale congres voor hygiëne en demographie te Madrid van 10 tot 17 April 1898

<https://hdl.handle.net/1874/234974>

*VERSLAG betreffende het IXde internationale congres voor
hygiëne en demographie te Madrid van 10 tot 17 April 1898.*

Bij Koninklijk besluit van 24 Januari 1898 werden benoemd tot vertegenwoordigers der Nederlandsche Regeering bij dat congres: mr. W. A. baron van Verschuer, te 's Gravenhage, voorzitter van de centrale commissie voor de statistiek; dr. G. van Overbeek de Meijer, te Utrecht, hoogleeraar in de gezondheidsleer aan de Rijks Universiteit aldaar; J. F. W. Conrad te 's Gravenhage, voorzitter van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs; en dr. W. P. Ruysch te 's Gravenhage, adviseur voor de Medische en Veterinaire Politie bij het Departement van Binnenlandsche Zaken.

Uwe Excellentie bepaalde bij resolutie dd 28 Januari 1898, n°. 159, afdeling M. P., dat de bovengenoemde vertegenwoordigers der Regeering, na afloop van het congres een gemeenschappelijk rapport of wel elk afzonderlijke rapporten daarover zouden hebben in te leveren.

Bij Koninklijk besluit dd. 11 Maart 1898, n°. 35, werden nog benoemd tot vertegenwoordigers der Regeering: mr. A. Kerdijk en dr. C. A. Verrijn Stuart, te 's Gravenhage, respectievelijk ondervoorzitter en secretaris van de centrale commissie voor de statistiek.

De ondergeteekenden hebben de eer Uwe Excellentie hierbij hun rapport aan te bieden.

De voorgaande internationale congressen voor hygiëne en demographie waren gehouden: het 1ste te Brussel in 1876, het 2de te Parijs in 1878, het 3de te Turijn in 1880, het 4de te Genève in 1882, het 5de te 's Gravenhage in 1884, het 6de te Weenen in 1887, het 7de te Parijs in 1889 en het 8ste te Buda-Pest in 1894.

Het hierbesprokene 9de congres stond onder de hooge bescherming van Z. M. den Koning van Spanje, Alphonse XIII, en van H. M. de Koningin-Regentes van dat Koninkrijk.

Het voorloopige bestuur, dat zich met de voorbereiding van het 9de congres belast had, bestond uit Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken, D. Trinitario Ruiz Capdepón, voorzitter; prof. dr. Julian Calléja, technisch voorzitter; den onder-secretaris van het Ministerie van Binnenland-

sche Zaken, vice-voorzitter; prof. dr. Amalio Gimeno Cabañas, algemeene secretaris; D. Pablo Ruíz de Velasco, penningmeester; D. José Alvarez Mariño, vice-penningmeester, en voorts uit 4 voorzitters, 4 vice-voorzitters en 16 secretarissen van de onderscheidene afdeelingen van het congres. Deze afdeelingen waren 4 in getal:

1ste afdeeling, belast met de voorbereiding van het wetenschappelijke gedeelte: prof. dr. Julian Calleja, voorzitter en prof. dr. Marques del Busto, vice-voorzitter, bijgestaan door 4 secretarissen onder den algemeenen secretaris prof. dr. Amalio Gimeno Cabañas;

2de afdeeling, belast met de voorbereiding der tentoonstelling: D. Frederico Cobo de Guzmán, ingenieur, directeur van het Geographisch en Statistisch Instituut, voorzitter; D. Modesto Martinez Gutiérrez Pacheco, oud-inspecteur van den geneeskundigen dienst van het leger, vice-voorzitter, bijgestaan door vier secretarissen;

3de afdeeling, belast met de huishoudelijke regeling: D. Antonio Maria Fabé, voorzitter van den Raad van State, voorzitter; prof. dr. Santiago Ramón y Cajal, hoogleeraar in de wis- en natuurkunde, vice-voorzitter, bijgestaan door vier secretarissen, en boven reeds genoemden algemeenen penningmeester en vice-penningmeester;

4de afdeeling, belast met de ontvangst der congresleden: prof. dr. José Calvo y Martin, voorzitter; D. Angel Fernandez Caro, adjunct-inspecteur van den geneeskundigen dienst der zeemacht, bijgestaan door vier secretarissen.

Na onze aankomst te Madrid hebben wij onverwijd onze opwachting gemaakt bij Zijne Excellentie mr. van Weede, buitengewoon gezant en gevolmachtigd Minister van H. M. de Koningin der Nederlanden bij Z. M. den Koning van Spanje.

Zijne Excellentie heeft met zijne gemalin, ons en onze dames niet alleen hoogst vriendelijk ontvangen, maar ons ook met beleefdheden overladen, en zoowel ons verblijf te Madrid, als dat der overige Nederlandsche leden van het congres, in hooge mate veraangenaamd. Ten zijnen huize hadden wij ook het genoegen den heer J. M. van Hulsteyn, consul der Nederlanden te Madrid, meermalen te ontmoeten.

Op Zaterdag den 9den April jl. des avonds waren wij met een groot aantal leden van het congres vereenigd in een fraai versierde zaal van het Conservatorio de Música y Declamación, en werden wij hartelijk welkom geheeten door Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken D. Trinitario Ruiz Capdepón. Met de afgevaardigden van andere regeeringen werden wij door den algemeenen secretaris van het congres, prof. dr. Gimeno, voorgesteld aan den Minister voornoemd, aan den Gouverneur der provincie Madrid, D. Alberto Aguilera y Velasco, aan

den Alcade van Madrid, Sr. Couda de Romanores, en een groot aantal andere Spaansche gezaghebbenden. Een uitstekend orkest onder de leiding van den maestro Gimenez luisterde deze schitterende ontvangst op, en rijk voorziene buffetten ontbraken evenmin.

Op den volgenden dag des namiddags te 1½ ure in de groote zaal van het Paleis der Bibliotheek en der nationale musea werd het congres feestelijk geopend in naam van Hare Majesteit de Koningin-Regentes door den Minister van Binnenlandsche Zaken en sprak de technische voorzitter van het congres, prof. dr. Julian Calleja eene feestrede uit, die de hooge beteekenis van dit congres en het gewicht van de te verhandelen vraagstukken in het helderste licht stelde; deze rede werd in de Spaansche en Franche taal gedrukt aan de aanwezigen rondgedeeld.

Uit het verslag van den algemeenen secretaris prof. dr. Amalio Gimeno bleek, dat een groot aantal buitenlandsche regeeringen, universiteiten en geleerde genootschappen bij het congres vertegenwoordigd waren: het Duitsche Rijk en enkele zijner deelen te zamen door 21, Oostenrijk-Hongarije door 13, België door 6, Brazilië en Chili elk door 1, China door 3, Columbia door 1, Ecuador door 3, de Vereenigde Staten van Noord-Amerika door 3, Frankrijk door 49, Guatemala door 1, Nederland door 11, Groot-Britannië door 33, Italië door 4, Japan door 7, Mexico door 6, Noorwegen door 3, Portugal en Rumenië elk door 1, Rusland door 2, Zweden door 1, Zwitserland en Turkije elk door 3, Uruguay door 4, te zamen derhalve door 184 afgevaardigden; terwijl Spanje zelf 180 afgevaardigden uit zijne steden naar het congres gezonden had, onder welke 2 dames, namelijk Dona Maria Carbonell y Sánchez van de gemeentescholen te Valencia en Doña Carmen Cervera y Torres van de normaalschool voor onderwijzeressen te Valencia. Onder de vertegenwoordigers uit Nederland merkten wij o.a. op den kolonel G. E. V. L. van Zuijlen. (Maatschappij van Bouwkunst), prof. dr. Ch. H. H. Spronck (Utrechtsche universiteit), dr. H. J. van 't Hoff (stad Rotterdam), A. C. M. van Etten (het veiligheidsmuseum der stad Amsterdam) en M. Hijmans van Wadenoyen (het Nederl. congres voor openbare gezondheidsregeling).

De voorloopige ledenlijst vermeldde de namen van ingeschrevenen, namelijk uit Duitschland 48, Oostenrijk 35, België 13, Brazilië 3, Columbia 1, Chili 1, China 3, Denemarken 3, Ecuador 3, Vereenigde Staten van Noord-Amerika 5, Finland 1, Frankrijk 110, Guatemala 2, Nederland 18, Hongarije 10, Groot-Britannië 50, Italië 14, Japan 10, Mexico 9, Monaco 1, Noorwegen 5, Portugal 1, Rumenië 4, Rusland 10, Zweden 1, Zwitserland 9, Turkije 6, Uruguay 4 en uit Spanje zelf 930, te zamen 1310 leden, onder welke mevrouw Lydia Rabinowitsh, hoogleerares in bacteriologie aan de geneeskundige school voor

vrouwen te Philadelphia, mejuffrouw Beverley uit Norwich, Doña Aleixandre (Concepción), Dona Margarita Barceló, Doña Francisca Bisquerra Capo, Doña Catalina Bisquerra Bisquerra, Dona Luciana Monreal en Dona Teresa Sandro.

Bovendien waren vele Spaansche en buitenlandsche leden van het congres vergezeld van hunne echtgenooten of dochters, die als buitengewone leden van het congres werden ingeschreven en met de grootste gastvrijheid werden ontvangen.

Namens de resp. Regeeringen en congresleden werden warme woorden van hoogachting en waardeering gesproken door prof. dr. P. Brouardel (Frankrijk), dr. Versmann, opperburgemeester van Hamburg, Max Gruber (Oostenrijk), prof. dr. J. Putzeys (België), Alfred C. Girard (Vereenigde Staten van Noord-Amerika), C. Vallin (Frankrijk), J. F. W. Conrad (Nederland), prof. dr. Donald Macalister (Engeland), prof. dr. L. Pagliani (Italië), Louis Faye (Noorwegen), Louis Guillaume (Zwitserland), generaal dr. Mahmoud Pacha (Turkije).

Deze toespraken werden alle warm toegejuicht, maar de geestdrift bereikte haar toppunt bij eene in Spaansche taal uitgesproken vurige rede door Juan José Ramirez de Arellano, die als afgevaardigde van de Mexicaansche Regeering hulde bracht aan de Moeder van zijn vaderland.

De rij der sprekers werd gesloten door zeer welsprekende redevoeringen van den burgemeester van Madrid, graaf de Romanos, den gouverneur van de provincie Madrid Alberto Aguilera y Velasco, den algemeenen secretaris van het congres prof. dr. Amalio Gimeno, en den Minister van Binnenlandsche Zaken D. Trinitario Ruiz Capdepón. Alle sprekers hadden eene eerbiedige hulde gebracht aan Z. M. den Koning en H. M. de Koningin-Regentes van Spanje.

De dag werd besloten door eene galavoorstelling van Lanina baba en van het ballet El fandango de condit in het prachtige Teatro Espanol.

Op den volgende dag, Maandag 11 April 1898, namen de zittingen der afdeelingen van het congres een aanvang. De leden verdeelden zich in twee groepen: die der gezondheidsleer en die der demographie. Elken dag verscheen een „Diario“, vermeldend welke onderwerpen in de sectiën besproken zouden worden en al hetgeen overigens nog voor de leden van belang was. De ruime lokalen van het Paleis der Bibliotheek en der nationale musea konden alle belangstellenden gemakkelijk bevatten en waren zeer doelmatig ingericht.

De afdeeling gezondheidsleer telde niet minder dan 10 sectiën, zoodat het voor de ondergeteekenden niet doenlijk was zich volledig bekend te maken met al hetgeen daarin verhandeld werd. Prof. dr. G. van Overbeek de Meijer werd benoemd tot een der erevoorzitters in de 1ste sectie, dr. W. P. Ruysch tot

een der eerevoorzitters in de 2de sectie, terwijl de heer J. F. W. Conrad dezelfde eer genoot in de 4de sectie.

De onderwerpen waren in de sectiën aldus gerangschikt:

- 1ste sectie. Toegepaste microbiologie.
- 2de „ Prophylaxis der besmettelijke ziekten.
- 3de „ Geneeskundige climatologie en topographie.
- 4de „ Stedelijke gezondheidsleer en gezondheidspolitie.
- 5de „ Gezondheidsleer der voedingsmiddelen.
- 6de „ Gezondheidsleer der kinderen en scholen.
- 7de „ Lichaamsoefening en arbeid.
- 8ste „ Militaire- en scheepsgezondheidsleer.
- 9de „ Veeartsenijkunde.
- 10de „ Sanitaire bouw en inrichting van woningen.

Ten einde eenig denkbeeld te geven van de veelzijdigheid, het gewicht en den omvang der behandelde vraagstukken meenen de ondergeteekenden het volgende aangaande enkele sectiën te moeten vermelden.

In de 1ste sectie (toegepaste microbiologie) heeft prof. dr. Ch. H. H. Spronck (Utrecht) eene voordracht gehouden over de methoden ter verkrijging van het diphtherisch gif, over den gunstigen invloed van verwarming op de werking van het anti-diphtherisch serum en de ongewenschte gevolgen, die na de inspuiting van dat serum nu en dan waargenomen zijn; hij wisselde daarbij van gedachten met prof. dr. Metschnikoff (Parijs) en dr. Behring. Later sprak dr. Döhnitz over den tegenstand, dien de serum-therapie in Duitschland ondervindt bij het lijden van menschen aan diphtherie, en wederlegde hij de gronden van dien tegenstand onder beschrijving van zijne talrijke onderzoekingen.

Op voorstel van dr. Vicente Llorente (Madrid), gesteund door dr. Wladislas Janowski (Warschau), prof. dr. Chantemesse (Parijs), prof. dr. A. Calmette (Rijssel), prof. dr. F. Loeffler (Greifswald), e. a., sprak de sectie de wenschelijkheid uit, dat eene commissie belast mocht worden met het vaststellen van een normalen internationalen typus van het anti-diphtherisch serum, welk normaal-serum, bereid bijv. in het instituut-Pasteur, of wel in Duitschland onder toezicht van dr. Behring, dan uit één enkel instituut aan alle landen geleverd zou worden; alsmede dat deze commissie dringend mocht waarschuwen tegen de aanwending van scherp bijtende ontsmettingsmiddelen bij de geneeskundige behandeling van diphtherie, en even dringend mocht aanbevelen de vroegtijdige inspuiting van het anti-diphtherisch serum, aangezien het nut dezer behandeling rechtstreeks evenredig is aan de vroegtijdigheid der inspuiting. Prof. dr. Ferré (Bordeaux) sprak over de verwantschap der diphtherie bij menschen en vogels.

Prof. dr. Chantemesse (Parijs) besprak de typhoïde koorts,

hare toxine en serumtherapie, later ook nog de plaats der vorming van de samenklevende stof in kweekvochten, waarin typhusbacillen aanwezig zijn; prof. dr. van Ermenghem (Gent) handelde over de oorzaken van botulismus.

Dr. Antonio Mendoza, hoofd van het Provinciaal Bacteriologisch Laboratorium te Madrid, deelde de uitkomsten mede van zijne onderzoekingen van het water der Ebro tijdens de epidemieën van cholera asiatica. Hij houdt de onderscheidene, in dat water door hem aangetroffen en op cholerabacillen gelijkende micro-organismen voor suprophytische vormen van den commabacil; morphologisch kunnen die bacillensoorten niet van elkander onderscheiden worden. Dr. Dumber (Hamburg) verklaarde daarentegen te gelooven, dat vele der bedoelde vibrioensoorten niet tot de cholerabacillen gerekend mogen worden.

Nocard (directeur van de veeartsenijschool te Alfort) beschreef eene methode tot het kweken van de bacterie der besmettelijke longziekte van het rundvee, de in collodionzakjes na 20 dagen bij 1600 tot 1800voudige vergrooing zichtbaar wordende kleine stipjes zonder duidelijken vorm, de ziekmakende werking daarvan bij konijnen, doch niet bij *cavia cabaya*, enz.

Dr. Borel (Parijs) handelde over tetanus cereбрalis en beschreef eene methode tot het verkrijgen van tetanusgif in verbrijzelde hersenmassa. Wassermann (eveneens werkzaam aan het instituut-Pasteur te Parijs) sprak over de gevoeligheid der zenuwcellen als de bron der vorming van antitoxinen in het lichaam.

Prof. Metschnikoff (Parijs) hield een zeer toegejuichte voordracht over zijne phagocythen-theorie tegenover de alexinen-theorie van prof. dr. Hans Buchner; over de opslorping en vernietiging van de toxinen door de phagocythen enz.

Dr. Behring besprak het tuberculosigif, de bereiding van tuberculine, zijne proefnemingen tot het bereiden van eene deugdelijke antitoxine, enz., en drong o. a. ook sterk aan op internationale vaststelling der giftige werking van de bereide stoffen.

Dr. Le Dantec (Bordeaux) besprak de in warme luchtstreken voorkomende invretende verzweringen (*l'ulcère phagédénique des pays chauds*, volgens Le Roy de Méricourt en Jules Rochard), en de gangraena nosocomiale. Dr. H. E. Durham (Cambridge) beschreef in de Engelsche taal den micrococcus der Malthezerskoorts.

Dr. Angel Gavino (Spanje) sprak over de pathogenie en altologie van den Mal del Pinto. Dr. Kraus over zijne in samenwerking met dr. Grosz verrichte onderzoekingen betreffende den Gonococcus.

Prof. dr. Gabritchidski (Moscou) over de serumtherapie bij infectieziekten; enz.

Dr. Le Dantec (Bordeaux) hield ook eene zeer belangwek-

kende voordracht over de onvatbaarmakende, antitoxische en therapeutische werking van atropine bij vergiftiging door *Arnata miscaria* (la fausse orange).

In de sectie voor microbiologie werden dus hoogst belangrijke onderwerpen besproken door personen van goeden wetenschappelijken naam, en dat wel steeds in de Fransche, Duitsche of Engelsche taal, zoodat het verhandelde voor bijna alle hoorders verstaanbaar was, hetgeen ongelukkig niet van de besprekingen in de overige sectiën van het congres gezegd kan worden.

Naast de 1ste sectie kan ook nog aan de 2de sectie een internationaal karakter toegeschreven worden, daar ook in deze sectie meerdere voordrachten in de Fransche en Duitsche talen werden gehouden, al was ook het Spaansch hier de heerschende taal. In deze sectie — aan prophylaxis der besmettelijke ziekten gewijd — werden o. a. de gezondheidsmaatregelen ter bestrijding der pokken zeer uitvoerig besproken naar aanleiding van eene voordracht door dr. Codina Castelar, waarbij de noodzakelijkheid van herhaalde revaccinatie, alsmede die van onverwijld inenting en herinenting der personen in een breeden kring rondom een middelpunt van besmetting, in helder licht gesteld werd. Dr. Rodriguez Méndez trok daarbij de grenzen van bevoegdheid, welke het openbaar gezag in 't oog behoorde te houden, en verdedigde o. a. met warmte de stelling, dat het niet verder mag gaan dan de wetenschap zelve. Dr. José Alabern Raspall (Spanje) beschreef zijne waarnemingen bij het inenten met animale, met glycerine vermengde lymfhe, en verdedigde de meening, dat de glycerine in de entstof alle mikro-organismen doodt, maar de vaccinogene stof niet verzwakt.

Dr. von Köhler, directeur van het „Kaiserlichen Gesundheitsamt" te Berlijn, gaf verslag van de uitmuntende uitkomsten in Duitschland met de vaccinatie tot bestrijding der pokken verkregen.

Hij stond zoowel de verplichte vaccinatie in het 1ste jaar voor als de revaccinatie in het 12de jaar, en de 2de revaccinatie bij het indienststeden. Hij besprak verder de werkzaamheden aan de vaccinatieparken en de nieuwere methoden van bereiding der vaccine aldaar, en de uitkomsten eener conferentie van zaakkundigen, betreffende de regelen vast te stellen om de gevaren die uit de vaccinatie zouden kunnen voortkomen, zooveel mogelijk te voorkomen.

Dr. Ruysch (s Gravenhage), leidde het beri-beri-vraagstuk in en gaf een overzicht van de verspreiding der ziekte en van de verschillende zienswijzen omtrent hare oorzaken en hare verspreiding. Hij stond daarbij in het bijzonder stil bij de verspreiding der ziekte in Nederlandsch-Indië, en bij de waarnemingen aldaar gedaan en maatregelen aldaar genomen. Verschillende geneesheeren deden mededeelingen omtrent het voorkomen der ziekte

op Cuba en in andere koloniën. Aan het slot der beraadslagingen werd de wenschelijkheid uitgesproken, dat de Regeeringen van de verschillende Rijken, waar de ziekte zich openbaart, het daarheen leiden, dat de noodige onderzoeken worden ingesteld, zooals thans reeds in Nederlandsch-Indië geschiedt, opdat nader blijke omtrent de juiste oorzaken en de verspreiding dezer ziekte.

Dr. Juan Azúa (Madrid) hield eene demographische, dermatologische en syphilidographische verhandeling, naar aanleiding van 22569 eigene waarnemingen. Hij beschreef o. a. ook een geval van stellige overdraging der lepra, en achtte eene gestrenge afzondering dezer ongelukkigen in hospitalen of lazaretten gebiedend noodzakelijk. Pelagra wordt volgens hem stellig niet veroorzaakt door voeding met maïs: naar zijne meening behooren de raadgevingen ter beteugeling van de verspreiding der ziekte internationaal vastgesteld te worden.

Dr. Muñoz las een opstel over de leefregelen voor teringlijders en prees vooral het verblijf in frissche zeelucht, onder goede voeding en overige levensvoorwaarden, gepaard met het inwendig gebruik van creosoot-berijdingen, in het bijzonder creosotal.

In de 3de sectie — Geneeskundige climatologie en topographie — waar, evenals in de hierna volgende sectiën, bijna alle voordrachten in het Spaansch gehouden werden, en voor vele congressisten onverstaanbaar of althans moeilijk te volgen waren, heeft dr. Martin Gil, heilkundige en directeur van het „Hospital noble” te Malaga, de beteekenis van die kuststad als winterverblijf zeer in het licht gesteld. Vooral over tuberculosis is echter zeer uitvoerig gesproken, uit aardrijkskundig en climatologisch oogpunt, door dr. Ricardo Ballata Tailor (Spanje), uit het oogpunt der verspreiding in Europa, door dr. Isidro Giol del Valle (Spanje).

Prof. dr. Axel Holst (Christiania) deelde een en ander mede betreffende de tuberculosis in Noorwegen. Dr. Tomás Zerolo y Herrera (Spanje) besprak het klimaat van Orotava. In hooge mate werd de aandacht getrokken door dr. Pablo Lozano y Ponce de León's bewering, dat tuberculosis niet overgeërfd wordt, en de kinderen van teringlijders niet de vatbaarsten zijn: een aantal Spaansche geneeskundigen, met name Simonena, Codina, Malo, Gurrucharri en Elisagaray, kwamen echter op tegen deze meening en geloofden aan de overerving.

Dr. Juan Carrió y Grifal (Spanje) prees zeer de baden en het klimaat van Alicante.

In de 4de sectie (Stedelijke hygiëne) zijn de in vroegere congressen aan deze afdeeling naar het scheen onafscheidelijk verbondene lofzangen op het spoelstelsel ditmaal niet vernomen, wegens de afwezigheid van eenige der warmste verdedigers.

Een onzer heeft aldaar een scheikundige, Puerta y Ródenas,

hooren spreken over het nut der plaatsing van centrale filters in de verzamelbakken van openbare pompen.

In de 5de sectie (Gezondheidsleer der voedingsmiddelen), heeft prof. L. Pagliani (Turijn) de broodbereiding naar het stelsel „autipere” beschreven en warm aanbevolen, omdat op die wijze een uitmuntend brood verkregen wordt, dat zeer voedzaam is en 40 pet. minder kost dan het gewone brood. Een langdurig debat is voorts gehouden over bereiding en vervalsching van wijnen tusschen de Spaansche leden Bordas, Puerta en Martinez Pacheco.

Dr. H. J. van 't Hoff behandelde den toestand der waterfiltratie in Nederland en de conclusiën der beide congressen te Amsterdam en 'sGravenhage, om daaruit af te leiden dat de opvatting aangaande het vermogen der zandfiltratie van rivierwater milder was geworden dan voorheen.

Naar aanleiding van eene gedachtenwisseling over het drinkwater te Madrid, vooral tusschen de Spaansche leden Garagarza, Ubeda en Puerta, heeft deze sectie op voorstel van haren eerevoorzitter prof. dr. P. Brouardel, eene internationale commissie benoemd ter beraming van maatregelen tegen verontreiniging van water.

In de 6de sectie (Gezondheidsleer der kinderen en scholen), waren meestal betrekkelijk vele leden van het congres vereenigd en waren herhaaldelijk ook dames aan het woord. Eerevoorzitters waren in die sectie dr. Navarre, voorzitter van den gemeenteraad van Parijs, prof. dr. Henri Hanrot (Reims), Juan Ramirez de Arellano (Mexico), en Bossi (Italië), en de Spaansche voorzitter D. Eugenio Cunborain y España, stond hun zijn stoel beurtelings zeer gaarne af.

Dr. Navarre gaf den hoofdinhoud weder van een opstel, waarin dr. Frederico Rubio Gali tegen de overlading van jeugdige hersenen bij het onderwijs krachtig te velde trok. Eene levendige gedachtenwisseling werd uitgelokt door het onderwerp: „de groote sterfte onder kinderen en de middelen daartegen”, waarbij mevrouw La Rígada, hoogleerares in gezondheidsleer aan de Normaalschool, zeer werd toegejuicht. Emanuel Bayr, directeur eener school te Weenen, las in het Duitsch een opstel voor over de voorbehoedmiddelen tegen het ontstaan van conjunctivitis purulenta bij scholieren; voorts over de middelen tot het behoud van het normale gezichtsvermogen, over den invloed der sanatoria maritima, over de prophylaxis der kinderziekten, over vakantie-koloniën, enz. Over de ziekten der oogen bij kinderen spraken eveneens uitvoerig D. Eugenio Cunborain y España. Mevrouw Tella oogstte veel bijval bij hare bespreking der gezondheidsvoorwaarden voor het kind gedurende zijn leertijd in de school; aan het debat nam ook deel Mevrouw Luciana Monreal, onderwijzeres te Barcelona en de levendige gedachten-

wisseling leidde tot het besluit, dat het tegenwoordige stelsel van onderwijsgeven dringend herziening behoeft, en zoowel de ouders als de onderwijzers moeten samenwerken ter verkrijging van verbetering ook uit een hygiënisch oogpunt.

De debatten in deze sectie verkregen een zoo grooten omvang dat men op één dag zelfs twee zittingen moest houden. Onder anderen werd besloten, dat een internationale commissie moest trachten de middelen aan te wijzen, die tot eene vermindering der hoogst aanzienlijke kindersterfte konden leiden, waarbij ook de Fransche wet-Roussel tot voorbeeld kon dienen, het geven van goede hygiënische lessen in de openbare en bijzondere scholen werd aanbevolen, evenals het uitoefenen van een deskundig toezicht op den gezondheidstoestand in de gestichten, het instellen van vacantie-koloniën, het oprichten van sanatoria aan het strand en op de bergen, enz.

De sanatoria maritima kwamen in deze sectie nog eenmaal ter sprake naar aanleiding van een betoog door Dr. Luis Godoy y Castro (Cadix), waarbij door hem, de dames Monreal, Carbonell, la Rigada en Tella, en anderen der aanwezigen met grooten lof werd gewaagd van de stichting te Chipiona.

Ten slotte werden de boven omschreven wenschen der sectie samengevat door Dr. Manuel de Tolosa Latour (Spanje) in een zestal conclusiën, waarvan eene, boven niet vermeld, het voorstel betrof om door middel van populaire strooibriefjes of andere schrifturen de voorschriften eener strengere asepsis bij barenden, kraamvrouwen en jonggeborenen algemeener bekend te maken.

In de 7de sectie (lichaamsoefening en arbeid) trok onze aandacht eene vrij breede gedachtenwisseling over gymnastische oefeningen, naar aanleiding van eene voordracht door dr. Antonio Espina y Capo (Spanje). De slotsom was eene afkeuring van verplichte lichaamsoefening.

De 8ste sectie (militaire en scheepsgezondheidsleer) mocht zich eveneens in groote belangstelling verheugen, zooals trouwens uit de tijdsomstandigheden in Spanje wel te verwachten was; terwijl gezocht werd naar de beste middelen, om menschen en goederen van den vijand te vernietigen, behoorde ook overwogen te worden, wat men in warme gewesten en in het eigen land, in de havens, vestingen, kazernen en arsenalen, zou kunnen doen om de verschrikkingen van den oorlog, de vreeselijke epidemieën en andere dreigende rampen zooveel mogelijk af te wenden van de bevolkingen.

Dr. W. G. Macpherson (Londen), afgevaardigd door den geneeskundigen dienst van het Engelsche leger, betoogde, dat wanneer alle regeeringen het groote belang begrepen en waardeerden van eene stelselmatige en rationeele toepassing van de regelen der gezondheidsleer, zij korpsen burgerlijke ge-

neeskundigen zouden moeten vormen met dezelfde rechten en bevoegdheden als de militaire artsen genieten.

In deze sectie werden min of meer breed besproken de microbiologie en de prophylaxis der epidemisch-besmettelijke ziekten, de eischen van eene gezonde voeding, eene verstandige lichaams-oefening en een goed geregelde dienst; voorts de burgerlijke en militaire veeartsenijkundige hygiëne, de sanitaire bouw en inrichting van kazernen en schepen, en nog een aantal andere onderwerpen van demographischen en statistischen aard. Groote belangstelling trokken uit den aard der zaak de mededeelingen betreffende de gezondheids-statistiek van het eiland Cuba, alsmede een door het Spaansche Departement van Oorlog in de Fransche taal samengesteld overzicht over de militaire hospitalen op Cuba, met een aantal platen en diagrammen van de sanitaire inrichtingen te Havana, de geographische verspreiding van de gele koorts, moeraskoorts, dysenterie, typhieuze koorts, tuberculosis, enz. op dat eiland; vergelijkende ziekte- en sterftestaten, en ten slotte fraaie plannen van het „Hospital de Alfonso XIII” en van het ziekenschip „San Ignaeto de Loyola”. Het prachtig uitgevoerde boek getuigde in hooge mate van de goede zorgen der Spaansche Regeering voor den gezondheidstoestand van leger en vloot.

Dr. Stichow, eerstaanwezend officier van gezondheid van het regiment fuseliers der Garde te Berlijn, en afgevaardigd door het Pruisische Ministerie van Oorlog, las een opstel voor over de breuken der middelvoetsbeenderen als menigvuldige oorzaak van den abnormalen groei der voeten. Dr. Richard, hoogleeraar in de gezondheidsleer aan de militaire geneeskundige school „Val de Grâce” te Parijs, en dr. Charles Driewauski, beiden afgevaardigd door het Fransche Departement van Oorlog, stelden de uitstekende gevolgen in het licht van het verschaffen van zuiver drinkwater in de garnizoenen, de kampementen en te velde, in ’t bijzonder de bestrijding der menigvuldigheid van febris typhoidea in het leger.

Aan de gedachtenwisseling over het laatstgenoemde onderwerp namen ook deel dr. C. Alfred Girard en dr. Tryon, beiden afgevaardigd door het Departement van Oorlog der Vereenigde Staten van Noord-Amerika, te Washington. — Dr. Angel Fernández Caró, de beminnelijke vice-voorzitter van het comité van ontvangst van het congresbestuur, alsmede dr. Bernard Cuneo, inspecteur-generaal van den geneeskundigen dienst der Fransche marine, en nog eenige Spaansche officieren van gezondheid bespraken andere belangrijke onderwerpen. Dr. Frederico Montaldo (Spanje) prees zeer de zuivering van het drinkwater aan boord van schepen door de „aërifiltres Mallié”, samengesteld uit een mengsel van onverglaasde porceleinaarde en fijne asbestvezelen.

Het laatstgenoemde lid van het congres had de afdeling „Marine” van de aan het congres verbonden tentoonstelling ingericht. Vele officieren van gezondheid van zeer hoogen rang, alsook burgerartsen van zeer verschillenden landaard namen aan deze beraadslagingen deel, met name Spanjaarden, Japanners, Duitschers, Belgen, Franschen, Oostenrijkers, Hongaren, Italianen, Mexicanen, Noren, Rumenen, Zwitsers, uit Nederland ook de oud-kolonel der genie van het Indische leger E. van Zijlen.

In de 10e sectie (sanitaire inrichting van woningen) werd door Dr. E. Vallen eene voordracht gehouden over: *la desal-pétrisation des murailles*, die tot geene beduidende discussie aanleiding gaf, evenmin als de andere vier onderwerpen, die in de Spaansche taal besproken werden.

Wat betreft het verhandelde in de drie sectiën, aan de demographie gewijd, is het den eersten ondergeteekende ten gevolge van langdurige ongesteldheid tot zijn leedwezen tot dusver niet mogelijk geweest, zich met de uitwerking van een verslag bezig te houden. Met veel belangstelling nam hij echter kennis van het rapport van Dr. Verrijn Stuart gevoegd bij Uwer Exc. schrijven van 4 Juli jl. n°. 1104, afd. M. P., hetwelk hem zoo volledig voorkomt, dat hij er bezwaarlijk nog iets van belang zou weten bij te voegen.

In antwoord op de hun bij evengemeld schrijven door Uwe Exc. gedane vraag hebben de gezamenlijke ondergeteekenden de eer te kennen te geven, dat bij hen tegen de plaatsing van dit stuk in de Staatcourant geenerlei bedenking bestaat. Uwe Exc. gelieve het weder hierbij aan te treffen.

Tijdens de congresweek hebben zoowel de Regeering als de overige bewoners van Madrid zich beijverd hunne gasten alle mogelijke genoegens te verschaffen. De feesten waren schitterend, maar bovenal moet hier eerbiedige hulde worden gebracht aan de wijze, waarop Z. M. de koning Alfonso XIII en hare Catholieke Majesteit de Koningin-Regentes van Spanje alle leden van het congres met hunne dames in de prachtige zalen ten paleize wel hebben willen ontvangen; de afgevaardigden van regeeringen en corporatiën en enkelen hunner dames genoten daarbij de eer, door den Secretaris-Generaal van het Congres aan Hare Majesteit afzonderlijk te worden voorgesteld en zoowel door Haar als door enkele leden van Haar gevolg vriendelijk te worden toegesproken.

Het Congres werd gesloten op Zondag 17 April 1898 des voormiddags te 11 ure in den „Salon del paraninfo de la Universidad central”, nadat vele afgevaardigden, ook de ondergeteekenden, aan den Decanus der Universiteit waren voorgesteld.

De besluiten van de sectiën waren vooraf overwogen door

de permanente commissie van organisatie dezer congressen — van welke commissie ook twee der ondergeteekenden leden zijn — opdat zou kunnen worden vastgesteld wat al aanstonds aan de goedkeuring der algemeene vergadering kon worden onderworpen, en wat nader onderzoek en latere behandeling vereischte. De voorzitter van die commissie, prof. dr. P. Brouardel (Parijs), verzocht en verkreeg de goedkeuring der aanwezigen voor de eerstbedoelde groep dezer sectie-besluiten. Zoo b. v. werd vastgesteld, dat eene internationale commissie zich zou bezighouden met de overweging der middelen ter verkrijging van een anti-diphtherisch serum van standvastige sterkte voor alle landen, en eene andere internationale commissie met de bevordering van het tot stand komen van wetten ter bescherming van de gezondheid en het leven van jonge kinderen.

Namens de Regeeringen, die afgevaardigden naar het Congres gezonden hadden, werd nu warme dank gebracht achtereenvolgens door elke groep aan Z. M. den Koning en Hare Catholieke Majesteit de Koningin-Regentes van Spanje, aan den Minister van Binnenlandsche Zaken en de overige leden van het bestuur van het Congres, voor de hartelijke en schitterende ontvangst aan alle congresleden bereid, inzonderheid ook aan den Secretaris-Generaal van het Congres, prof. dr. Amalio Gimeno, die zich op bewonderenswaardige wijze en met de grootst mogelijke welwillendheid van zijn zeer moeilijke taak had gekwetend. Een onzer (Conrad) sprak namens de Nederlandsche afgevaardigden en leden. De grootste geestdrift wekten uit den aard der zaak wederom de toespraken van Fernando Altamirano, afgevaardigd door Mexico, en dr. Juan L. Heguiz, afgevaardigde van Uruguay. De eerstgenoemde groette Spanje als: „Tierra bendita que guarda nuestra historia, nuestra flora, nuestros monumentos, nuestra religión, nuestra idioma, nuestros sentimientos y la noble sangre que corre en nuestras venas.”

Buitengewone toejuiching verwierf ook de toespraak van den gouverneur der provincie Madrid, Alberto Aguilera y Velasco, die vóór vier jaren in Spanje Minister van Binnenlandsche Zaken was geweest, toen aldaar tot de ontvangst van het congres binnen hare landpalen besloten was; hij sprak in de Fransche taal.

Vóór de sluiting van het congres, in naam van H. M. de Koningin-Regentes van Spanje, wees ook prof. dr. Calleja, de verdienstelijke technische voorzitter van het congres, op den omvang en de hooge beteekenis van den verrichten arbeid, die voorzeker niet onvruchtbaar mocht genoemd worden. In naam van Spanje wenschte hij een volkomen slagen toe aan het volgende tiende internationale congres voor hygiëne en demographie, dat in het jaar 1900 te Parijs zal gehouden worden en waarbij de banden

van broederlijke gezindheid, die te Madrid zooveel vereenigd hebben, nog vaster zullen worden gestrengeld.

De hygiëne-tentoonstelling, welke als bij vorige congressen ook dat te Madrid gehouden vergezelde, mag goed geslaagd genoemd worden.

Daaraan namen 297 inzenders deel, onder welken 218 uit Spanje. De watervoorziening en de voedingshygiëne namen een groot deel der tentoonstelling in, terwijl wat Spanje betreft vooral ook de exposities van de ministeries van oorlog en marine een belangrijk overzicht gaven van de hulpmiddelen van den militairen geneeskundigen dienst. Onder de expositiën de waterleidingen betreffende, troffen wij o. a. de inzending aan van Rotterdam, bestaande in eene door dr. *van 't Hoff* vervaardigde overzichtskaart der verschillende waterleidingen en een platte grond van het waterwerk, zooals dat binnen kort te Rotterdam voltooid zal zijn, welke inzendingen door hem nader werden toegelicht.

De stad Madrid had mede tal van teekeningen en grafische voorstellingen hare waterleidingen betreffende geëxposeerd. De Lozaya en het kanaal van Isabella II verschaffen per dag en per hoofd 200 liter water van goede hoedanigheid, maar de leiding schijnt te wenschen over te laten, en verschillende andere Spaansche steden o. a. Bilbao volgden dat voorbeeld.

Belangrijk en leerzaam was ook de expositie van Hamburg, dat aan de laatste cholera-epidemie zooveel voedsel gaf door hare toenmaals onvoldoende watervoorziening. Ook in ander hygiënisch opzicht, o. a. voor den vuilnisafvoer en het verbranden van het afval was deze inzending belangrijk. Daarnevens waren ook de inzendingen der stad Parijs belangrijk, vooral wat de watervoorziening betreft, zoomede de tentoonstelling der hulpmiddelen ter desinfectie van de woningen en tot verzekering van een voortdurend en waakzaam sanitair toezicht op de huizen, scholen, enz. in tijden van epidemieën.

Belangrijk waren, nevens de inzendingen van het Ministerie van Oorlog, vooral ook die op het gebied van het Roode Kruis.

Talrijk waren de collectiën instrumenten, verbanden en transportmiddelen van zieken en gewonden, waaronder een belangrijke van de „Asamblea Española”.

Met voldoening mogen wij constateeren, dat hiernevens de inzending van het bestuur van het museum van voorwerpen ter voorkoming van ongelukken en ziekten in fabrieken en werkplaatsen te Amsterdam, een zeer goed figuur maakte en algemeen zeer werd gewaardeerd. De heer van Etten, die deze tentoonstelling had geregeld, mag de voldoening smaken daardoor aangetoond te hebben, dat het zelfs op eenvoudige wijze

en met geringe hulpmiddelen mogelijk is, den werkman tegen ongelukken en ziekten in zijn bedrijf te vrijwaren.

De inzending bestond uit eene smaakvolle vitrine met fotografieën van de in het museum aanwezige voorwerpen, benevens twee tafels met modellen van veiligheids-inrichtingen; o. a. eene beveiliging voor cirkelzaag met spanning, een wol-machine met zelfwerkende afsluiting van den trommel bij het invoeren van de wol, een slijpmachine voor koordeylinders met stofafzuiging, een peilglasbeschutting met draadgaas, veiligheidsmessen, respirators, veiligheidsbrillen, enz.

Ook waren zeer leerzaam de verschillende plattegronden van nieuwgebouwde ziekenhuizen, kazernen, scholen en gestichten in Spanje, Frankrijk, Engeland, Duitschland, enz., en verschillende hulpmiddelen ten dienste der herkenning van vervalsching van levensmiddelen. Uit Nederland waren een zestal inzendingen aangeboden. De tentoonstelling was in het parterre der academie en trok voortdurend vele toeschouwers. Als middel om de hygiëne te populariseeren verdienen dergelijke expositiën zeer de algemeene aandacht en waardeering.

Alvorens te eindigen meenen de ondergeteekenden zich nog enkele opmerkingen te moeten veroorloven betreffende de plaats en de inrichting van het IXde congres.

Volmondig erkennende, dat de reis van zoovele buitenlandse leden naar Madrid voor hen een land ontsloten heeft, dat zij slechts oppervlakkig kenden en toch in zoo menig opzicht hoogst merkwaardig hebben gevonden, meenen de ondergeteekenden toch te moeten vragen, of het wel aanbeveling verdient zoovele personen uit schier alle Staten van Europa, uit Azië en Amerika tot eene wetenschappelijke gedachtenwisseling te doen samenkomen in landen, wier eigen taal buiten de landgrenzen slechts zelden gesproken wordt. Groot is misschien het getal der vreemdelingen die de geschreven Spaansche taal wel ongeveer kunnen verstaan, maar stellig zeer klein onder hen het getal dergenen, die in staat zijn in het Spaansch een debat te voeren, of den zin van het vlug gesprokene dadelijk te begrijpen.

Voor de meeste buitenlandsche leden van het congres is daarom zeker zeer veel van hoogst belangrijke mededeelingen en verhandelingen verloren gegaan, want in de meeste sectiën werd zeer veel Spaansch gesproken, en bleken de leden van het resp. bestuur niet bij machte als vlugge tolken te dienen.

De tweede opmerking geldt het getal der sectiën en de groote menigvuldigheid der onderwerpen van het officieele programma van het congres. Beperking is hier dringend noodig. De wetenschappelijke beteekenis dezer congressen zal daardoor ongetwijfeld aanzienlijk stijgen.

De ondergeteekenden hebben ten slotte de eer Uwe Excellentie

hunnen dank te betuigen voor de onderscheiding hun bewezen ,
en voor het vertrouwen in hen gesteld..

W. A. VAN VERSCHUER.

V. O. DE MEIJER.

J. F. W. CONRAD.

Dr. RUYSCH.